

مقاله پژوهشی: شبکه‌سازی شیعیان جهان؛ فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌رو

۲۰.۱۰۰۱.۱.۳۳۲۹۲۵۳۸.۱۴۰۱.۱۲.۴۵.۶.۹

محمدباقر خرمشاد، هادی جمشیدیان، سیدحسن آقایی (فیروزآبادی)، محمدحسن اختری، عبدالرضا راشد^۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۸

چکیده

هویت‌یابی شیعیان بر اساس مؤلفه‌های عینی نظیر رشد جمعیت، مشارکت در قدرت، شبکه‌سازی اجتماعی-مذهبی و همچنین زیست جوامع شیعی، ظرفیت و قدرتی ویژه به شیعیان به‌عنوان بازیگران تأثیرگذار در عرصه بین‌الملل داده است؛ در این میان با توجه به چالش‌های متعددی که جهان شیعی با آن مواجه است، اهمیت نهادسازی و شبکه‌سازی در جوامع شیعی در راستای حفظ، تقویت و تحکیم هویت راستین مذهب تشیع، بیش از پیش اهمیت پیدا کرده است (مسئله). حال چگونه می‌توان در راستای ارتقاء وضعیت شیعیان در چهار خرده‌نظام قدم برداشت؟ (سوال)، پژوهش حاضر با روش توصیفی و تحلیلی و کمی و کیفی فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی شیعیان را مورد بررسی قرار داده و درصدد شناخت فرصت‌ها و چالش‌های شبکه‌سازی شیعیان، در راستای انسجام‌دهی به آنان است این مهم با توجه به لزوم نهادسازی اجتماعی و تأثیرگذاری سیاسی شیعیان در راستای افزایش ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران نیز قابل اهمیت می‌باشد. در این سپهر مهم‌ترین هدف؛ تقویت و بسط شبکه‌سازی جامعه شیعه، برطرف کردن تهدیدات و چالش‌های شیعیان و تحکیم هویت آنان خواهد بود و در نهایت در طول این اقدامات، دایره امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران نیز به مراتب گسترش می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: شبکه‌سازی، شیعیان جهان، امنیت، مؤلفه‌های هویتی، الگوی راهبردی.

۱. استاد علوم سیاسی، گرایش جامعه‌شناسی سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، mb.khorramshad@gmail.com

۲. استادیار امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، jamshidian1341@gmail.com

۳. استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، rashed172000@yahoo.com

۴. مدرس حوزه علمیه، vvazi72@gmail.com

۵. دانشجوی دکتری مطالعات امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی، (نویسنده مسئول)، rashed199@chmail.ir

مقدمه و بیان مسئله

شیعیان در حوزه ژئوپلیتیک خود به‌عنوان عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران به‌شمار آمده و همچنین یک مؤلفه امنیتی هویتی برای جمهوری اسلامی ایران نیز محسوب می‌گردند. ایجاد یک شبکه اجتماعی شیعی عینی در جهان به‌عنوان یک بُعد قدرت نرم و نیروی سمپاد می‌تواند به افزایش عمق نفوذ جمهوری اسلامی ایران منجر شده و محیط امنیتی آن را گسترش دهد.

ایجاد شبکه اجتماعی شیعیان که امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران را نیز تأمین کند، مستلزم ایجاد انسجام و جهت‌گیری واحد بین جوامع و مراکز شیعه با محوریت مراکز دینی، مساجد، حسینیه‌ها، حوزه‌های علمیه و... در کشورهای مختلف است؛ اما از آنجایی که تاکنون روندهای شکل‌گیری شبکه جوامع شیعی و همچنین راهکارهای کاربردی ایجاد این شبکه‌ها در راستای امنیت نظام جمهوری اسلامی استخراج نشده است، پژوهش حاضر بر آن شده است تا برای رفع دغدغه اندیشمندان و فعالان فرهنگی در عرصه بین‌الملل، سیاست‌گذاران جمهوری اسلامی ایران و شیعیان جوامع مختلف، شبکه‌سازی با شاخصه اجرایی و عمل‌گرایی را طراحی کند تا از طریق آن، جوامع شیعی را زیر چتر و شبکه واحدی جمع کند تا قدم‌های ورود شیعیان به عرصه‌های سیاسی و اجتماعی کلان در کشورهای هدف را ایجاد کند (ضرورت)؛ از این‌رو این نوشتار به دنبال پاسخ به این پرسش اصلی است که: فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی شیعیان و اقدامات اجرایی برای ایجاد شبکه اجتماعی جهان شیعه با تأکید بر امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

همچنین هدف پژوهش حاضر تقویت و بسط شبکه‌سازی جامعه شیعه، برطرف کردن تهدیدات و چالش‌های شیعیان و تحکیم هویت آنان و در نهایت گسترده شدن دایره امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران خواهد بود.

فرضیه اصلی پژوهش این است که با سیاست‌گذاری، راهبردهای و اقدام و عمل، شیعیان در چهار خرده نظام: فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ارتقاء یافته و در نهایت

شبکه شیعی در بین آنها محقق شده خواهد شد؛ لذا در این نوشتار سعی شده: ظرفیت‌های جهان تشیع برای شبکه‌سازی معرفی گردد؛ سپس تهدیدها و چالش‌های جهان تشیع احصا شده و در نهایت ارایه راهکارهای راهبردی و اقدامات عملی برای ایجاد شبکه اجتماعی جوامع شیعی و شاخصه‌های آن را مورد تحلیل قرار گیرد.

با توجه به پیشینه پژوهش‌های مرتبط، در پژوهش حاضر دو نوآوری حاصل شده است: اولاً: ضرورت ارتباط، حفظ و تقویت شیعیان تبیین گشته و در نهایت به تأثیر همگرایی گروه‌های شیعه بر امنیت نظام جمهوری اسلامی تأکید شده است. ثانیاً: ارایه راهکارهای راهبردی برای ایجاد شبکه اجتماعی جهان شیعی پیشنهاد شده است که در واقع می‌تواند نقشه راه نظام اسلامی برای تقویت تشیع در جهان و افزایش دایره امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران باشد.

۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۱. مفهوم شبکه و کاربرد آن

شبکه‌ها، ساختارهای بازی هستند که می‌توانند بدون هیچ محدودیتی گسترش یابند و نقاط شاخص جدیدی را در درون خود پذیرا شوند. هم‌گرایی تکامل اجتماعی و تکنولوژی‌های اطلاعات، در سرتاسر ساختار اجتماعی شالوده مادی جدیدی برای فعالیت‌ها ایجاد کرده‌اند؛ این شالوده مادی که در درون شبکه‌ها جای دارد، فرایندهای اجتماعی مسلط را مشخص می‌کند و بدین ترتیب، ساختار اجتماعی را شکل می‌دهد (کاستلز، ۱۳۸۵: ۵۴۴ و ۵۴۵). همچنین شبکه به مجموعه‌ای از افراد که به صورت گروهی با یکدیگر ارتباط داشته و مواردی مانند اطلاعات، نیازمندی‌ها، فعالیت‌ها و افکار خود را به اشتراک گذارند (عبدالله خانی، ۱۳۸۸: ۶۴).

شبکه اجتماعی در یک تقسیم‌بندی به دو گونه رسمی و غیررسمی تفکیک می‌شود، در تعریف شبکه اجتماعی غیررسمی که مدنظر این نوشتار نیز هست گفته شده: شبکه‌های غیررسمی شامل پیوندها و روابطی است که افراد جامعه را به نهادهای غیررسمی مانند شرکت در فعالیت‌های جمعی و همچنین اندازه و ظرفیت شبکه مرتبط می‌سازد؛ لذا در

تعریف عملیات شبکه‌های غیررسمی سه بعد آن در نظر می‌باشد که شامل: فعالیت‌های جمعی، دوستان و همسایگان و اندازه و ظرفیت شبکه می‌باشد (خوش‌فر، ۱۳۸۷: ۱۶۲).

همچنین در تعریف دیگری از شبکه می‌توان عنوان کرد که شبکه: به بررسی تجربی ساختار اجتماعی به‌عنوان روابط و پیوندها بین کنشگران تأکید می‌کند و برای رسیدن به این هدف؛ اصول، روش‌ها، تکنیک‌ها، ابزارها و موارد تحلیلی خاصی را ارائه می‌کند (ولمن، ۱۹۸۸: ۳۹).

در تعریف شبکه اجتماعی و انسانی ذکر شد که شبکه به مجموعه‌ای از افراد، کنشگران و... گفته می‌شود که در قالبی منسجم به دنبال اهداف خاصی در حرکت هستند؛ حال اگر این نوع شبکه در جامعه شیعی پدید آید و با حمایت نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته و توسعه و تقویت شود، می‌تواند نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران را نیز در زمینه‌های قدرت نرم به همان اندازه گسترش داده، موجب تعالی آن نیز شود.

شبکه‌های اجتماعی هم جنبه سخت و شبکه نظیر مساجد، حسینیه‌ها، مراکز و... افزاری دارد و هم از وجه نرم (شبکه مجازی) برخوردار می‌باشند.

در مقاله حاضر، منظور محقق از شبکه اجتماعی، شبکه‌های عینی به مانند مساجد، مراکز و مؤسسات دینی و شیعی می‌باشد.

در تعریف شیعه در کتب تاریخی چنین گفتند: شیعه در لغت به معنای پیرو، یار و گروه است و در اصطلاح، به کسانی می‌گویند که معتقدند بنابر قرآن و احادیث که از پیامبر اسلام (ص) نقل شده، امام علی (ع) جانشین بلافصل آن حضرت می‌باشد (شیخ مفید، اوائل المقالات، ۱۴۱۳ق: ۳۵؛ شهرستانی، الملل و النحل، ۱۳۷۵ش، ج: ۱: ۱۳۱).

شیعه کسی است که به احقیق امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) در امامت و خلافت بلافصل پیامبر اکرم محمد بن عبدالله (ص) معتقد باشد. آنگاه تشیع عبارت است از داشتن چنین اعتقادی.

این تعریف شامل معتزله نمی‌شود؛ اما شامل جریان‌های اصلی شیعه مثل همه فرق زیدیه، اسماعیلیه و اثنا عشریه و جریان‌های فرعی مثل کیسانیه، واقفه، فطحیه و... می‌شود.

منظور از شیعه در این رساله، همه فرقه‌های تشیع هستند که دارای اعتقاد بالا باشند و در تعریف بالا بگنجد.

۳-۱. ظرفیت‌های شبکه‌سازی جهان تشیع

پیروزی انقلاب اسلامی در ایران نظم مورد نظر قدرت‌های جهانی را به چالش کشید و شکل جدیدی به جهان اسلام بخشید؛ یکی از مهم‌ترین پیامدهای این امر «احساس هویت پیروان اهل بیت^(ع)» بود که دل‌های آنان را متوجه ایران نمود؛ این توده عظیم انسانی بیش از ۳۰۰ میلیون نفر تخمین زده می‌شوند (تقی‌زاده داوری، ۱۳۹۰: ۲۰۴) و (<https://fa.shafaqna.com> ۱۳۹۵) که دارای ظرفیت‌های بزرگ فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در جهان هستند که بهره‌مندی از آن‌ها می‌تواند:

- موجب رشد خود جوامع شیعی گردد؛
- موجب تقویت مذهب تشیع در جهان شود؛
- عمق استراتژیک و امنیت نظام جمهوری اسلامی و جغرافیای ایران را تأمین نماید. دسترسی به این سه نتیجه، از طریق «شبکه‌سازی شیعیان» ممکن است؛ از این‌رو در این بخش، ظرفیت‌های موجود برای شبکه‌سازی شیعیان معرفی و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

بنابراین ظرفیت‌های موجود برای شبکه‌سازی پیروان اهل بیت^(ع) در جهان را می‌توان تحت سه عنوان کلی زیر مورد بررسی قرار داد:

- ظرفیت‌های فردی
- ظرفیت‌های سازمانی
- ظرفیت‌های اجتماعی (راشد، ۱۴۰۰: ۱۵۹-۱۶۲)

۳-۱-۱. ظرفیت‌های فردی

۳-۱-۱-۱. علمای دین

اندیشمندان و علمای دینی در هر جامعه‌ای به‌عنوان مهم‌ترین ارکان تأثیرگذار، نقش شریان‌های حیاتی را ایفا می‌کنند و سکان‌دار هدایت مردم هستند؛ این گروه مرجع اگر وظیفه خود را به درستی تشخیص دهند و بدان اقدام کنند موجب رشد جوامع خود می‌شوند و اگر به‌موقع، درست و کارآمد عمل نکنند، آن جامعه دچار انحطاط شده یا در

معرض سقوط و اضمحلال قرار می‌گیرد؛ بنابراین در زمینه شبکه‌سازی شیعیان نیز از ظرفیت علمای شیعه به‌عنوان مهم‌ترین محرک در این زمینه باید بهره برد.

۲-۱-۳. شخصیت‌های سیاسی

شخصیت‌های سیاسی و دولتمردان شیعه که در ساختار قدرت کشورهای خود قرار دارند؛ علاوه بر ظرفیت مهمی که مستقیماً در شبکه‌سازی شیعیان دارند، می‌توانند در تسهیل روابط این شبکه‌ها و نیز رفع موانع و خطرهای احتمالی - اعم از سیاسی، امنیتی، اقتصادی و ... - نیز نقش مهمی ایفاء کنند.

۳-۱-۳. فعالان اقتصادی

پشتوانه مالی و اقتصادی در هر نوع فعالیتی از اهمیتی به‌سزا برخوردار است. در صورتی که ظرفیت ثروتمندان و سرمایه‌داران شیعه در خدمت شبکه‌سازی مورد نظر این پژوهش قرار گیرد؛ علاوه بر آنکه در انجام خود آن کار تأثیر به‌سزایی خواهد داشت و به این سرمایه‌داران در تولید ثروت‌های جدید نیز کمک خواهد نمود.

۴-۱-۳. فعالان اجتماعی

افرادی که دارای نشاط و فعالیت‌های مختلف اجتماعی هستند - مانند انجمن‌ها، امور خیریه، کارهای هنری و ... می‌توانند خیل عظیمی از افراد و سازمان‌هایی را که با آن‌ها در ارتباط هستند را در خدمت شبکه‌سازی قرار دهند. در واقع، فعالان اجتماعی، خود شبکه‌های بالقوه یا بالفعلی دارند که باید آن‌ها را به شکل هدفمند در خدمت شبکه‌سازی اصلی شیعیان قرار داد. نمونه عملی فعالان اجتماعی که در سال‌های اخیر نشاطاتی دارند که می‌توان آن را یک «خُرده شبکه» دانست، فعالانی هستند که تحت عنوان «حسین کیست؟»^۱ فعالیت تبلیغی و ترویجی دارند؛ این فعالیت در سال ۲۰۱۲ م. از سوی جوانان شیعه در لندن آغاز شد و اکنون در بیش از ۶۰ شهر جهان انجام می‌شود (فرهمند، ۱۳۹۲).

^۱ Who is Hussain?

۱-۳-۵. نخبگان و نام‌آوران علمی

برخی جایگاه نخبگان را از عهد یونان باستان و مربوط به دوران سقراط، افلاطون و ارسطو می‌دانند و نخبگان را در جامعه به دو گروه ابزاری و فکری تقسیم می‌کنند و نخبگان فکری افرادی هستند که اندیشه، فکر و روش‌های بهینه، آینه‌نگری، دوران‌دیشی و هدایت جامعه را متکفل هستند با ذکر مطلب فوق، پژوهشگران، مبلغان، نویسندگان، استادان دانشگاه، پزشکان، مخترعان، و دیگر افرادی که به‌عنوان «نخبه علمی» طبقه‌بندی می‌شوند نیز همانند نخبگان سیاسی و اقتصادی، در جوامع خود تأثیرگذار هستند؛ بنابراین لازم است که از این ظرفیت نیز در شبکه‌سازی شیعیان جهان استفاده کرد (عنایت، ۱۳۸۴ و نوریان ۱۳۹۳: ۱۳۶).

همچنین نام‌آورانی که در زمینه‌های سیاست، هنر، ورزش، ادبیات، مذهب، علم، سخنوری، امور نظامی، رسانه و نظایر آن فعال هستند و به اصطلاح «چهره» جامعه هستند؛ به مثابه یک ظرفیت فردی می‌توان از ظرفیت‌ها جهت شبکه‌سازی شیعیان بهره‌برداری کرد؛ به تعبیر دیگر نام‌آوران و یا گروه‌های مرجع به‌راحتی از طریق مردم - به‌ویژه قشر جوان شناسایی شده و به رسمیت شناخته می‌شوند؛ آنان اغلب از طریق رسانه‌های جمعی به‌ویژه تلویزیون، سینما، نشریات و اینترنت - به سرشناسی‌شان افزوده می‌شود و علاوه بر مقبولیت عام، می‌توانند تأثیرگذاری‌های فراوانی بر جوامع خود داشته باشند.

۱-۳-۲. ظرفیت‌های سازمانی

۱-۳-۲-۱. مساجد، حسینیه‌ها، هیئات و امام‌زاده‌ها

مساجد محلی برای ایجاد شبکه مؤمنان، هماهنگ‌سازی صالحان برای رسیدن به اهداف الهی و انسانی؛ یعنی همان چیزی که ما در این پژوهش به دنبال آن هستیم می‌باشند. حسینیه‌ها و تکایا - که محل تجمع شیعیان و نیز عزاداری و مراسم هیئات هستند - نیز در فرضیه این تحقیق؛ همان کارکرد مساجد را ایفا کنند. در حال حاضر در همه واحدهای سیاسی که نام کشور بر آنان اطلاق می‌شود مساجد و حسینیه‌های متعددی به شیعیان تعلق دارد و آیین عبادی در کنار سایر کارکردهای مسجد در آن صورت می‌گیرد.

۱-۲-۳. مراکز اسلامی، مجامع محلی و کانون‌های فرهنگی

مراکز اسلامی و مجامع محلی، باید در ایجاد شبکه شیعیان جهان بیشترین بهره را از ظرفیت آنان برد. مراکز اسلامی، مؤسسات بزرگی هستند که با اخذ مجوز رسمی از کشور متبوع خود در حال فعالیت هستند؛ مانند «مرکز اسلامی انگلیس»، «مرکز اسلامی امام علی^(ع) هامبورگ» و «مرکز اسلامی امام علی^(ع) استکهلم» در قاره اروپا و «مرکز تعلیمات اسلامی واشنگتن» و «مرکز اسلامی سائوپائولو» در قاره آمریکا.

مجامع محلی اهل بیتی مرتبط با مجمع جهانی اهل بیت^(ع) در شهرهای مختلف جهان به وسیله شیعیان بومی تأسیس شده و در حال فعالیت هستند؛ این مجامع دارای «افراد»، «دفتر» و «بودجه» هستند و گاهی از «محلی برای تجمع شیعیان و برگزاری جلسات مذهبی» نیز برخوردارند؛ یعنی علاوه بر نرم‌افزار (یعنی اندیشه‌های شیعی و انقلابی)، از امکانات اولیه سخت‌افزاری نیز برای کار شبکه‌ای برخوردارند.

«کانون‌های فرهنگی» نیز همان فعالیت مراکز اسلامی و مجامع محلی را دارند؛ اما در مقیاس کوچکتر. تعداد زیادی از این کانون‌ها در نقاط مختلف دنیا تأسیس شده و در حال فعالیت هستند و با مجمع جهانی نیز ارتباط دارند و می‌توانند در شبکه‌سازی مؤثر باشند (مصاحبه، معصومی، مسئول کانون‌های فرهنگی مجمع جهانی اهل بیت ع، ۱۴۰۰).

۱-۲-۳. مدارس و دانشگاه‌ها

مدارس و دانشگاه‌ها، از آنجا که محل تربیت و فعالیت نسل آینده جوامع شیعی است در این زمینه بسیار مهم و با ظرفیت است. می‌توان تلاش‌های شهید بهشتی در شکل دادن و ارتقاء «اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا» را مورد مطالعه موردی قرار داد. نقش مهم شهید بهشتی، به‌عنوان «مدیر مرکز اسلامی هامبورگ» طی سال‌های ۴۹-۱۳۴۴ش در پیوند اندیشه اسلامی با مبارزات دانشجویی خارج از کشور و پیشرفت و توسعه این تشکل دانشجویی فعال و مؤثر، انکارناپذیر است. با شکل‌گیری اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان (گروه فارسی زبان)؛ این تشکل به رساترین صدای نهضت اسلامی ایران در خارج از کشور تبدیل شد که در تثبیت رهبری امام خمینی^(ع)، افشاگری نسبت به

سیاست‌های ظالمانه نظام شاهنشاهی، سیاست‌های سلطه‌طلبانه ابرقدرت‌ها در منطقه و جهان و پشتیبانی از نهضت‌های آزادی‌بخش اسلامی، از جمله مبارزات مردم فلسطین، نقشی بس مهم ایفا کرد. نوع رابطه دکتر بهشتی با این تشکل، نقطه‌نظرهای او در زمینه تشکیلات و سازماندهی، ایده‌های مطرح شده در جهت پویایی و استقلال سازمان نامبرده و ده‌ها نکته دیگر، خواندن مجموعه حاضر را برای پژوهشگران تاریخ نهضت اسلامی ایران و جنبش‌های دانشجویی خارج از کشور، علاقه‌مندان به کار جمعی و حزبی و ایجاد تشکل‌های پایدار [شبکه‌ای] و به‌طور غیرمستقیم، نیز کاوشگران عرصه جامعه‌شناسی دین جالب توجه می‌سازد (حسینی بهشتی، ۱۳۹۳).

۱-۳-۲-۴. اصناف و اتحادیه‌های

اصناف و اتحادیه‌های شغلی توانمندی‌های «صاحبان سرمایه و ثروت» و «اهالی هنر و ورزش» را تجمع می‌کند. خود اتحادیه‌ها و اصناف، نوعی شبکه محسوب می‌شوند که قرن‌ها قدمت دارند و اعضای آن‌ها در پذیرش تفکر شبکه‌ای و کار سازمانی، از بقیه جلوتر هستند (بکسر، ۲۰۰۶ و کلمن، ۲۰۱۲).

۱-۳-۲-۵. رسانه‌های گروهی و شبکه‌های اجتماعی

اهمیت رسانه‌ها در جهان معاصر امری پوشیده نیست؛ چه رسانه‌های سنتی (مانند رادیو، تلویزیون و نشریات) و چه رسانه‌های جدید (مبتنی بر اینترنت). امروزه به‌سرعت می‌توان با تولید و پخش برنامه‌های تلویزیونی، تفکر شبکه‌ای را دورترین نقاط جهان ترویج کرد و به راحتی می‌توان با ایجاد صفحاتی در شبکه‌های اجتماعی، افرادی با هزاران کیلومتر فاصله از یکدیگر را در یک شبکه نرم‌افزاری تجمع کرد (ابراهیمی، بابازاده بانی و رازقی مله، ۱۳۹۴: ۸۹).

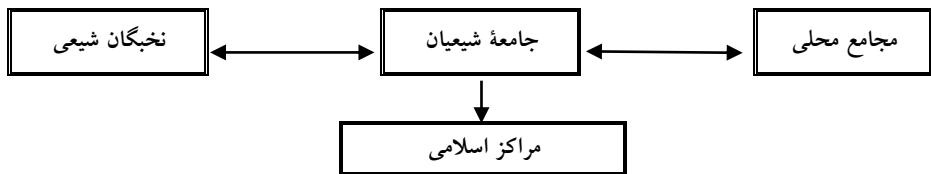
۱-۳-۳-۳. ظرفیت‌های اجتماعی

۱-۳-۳-۱. مناسک مذهبی

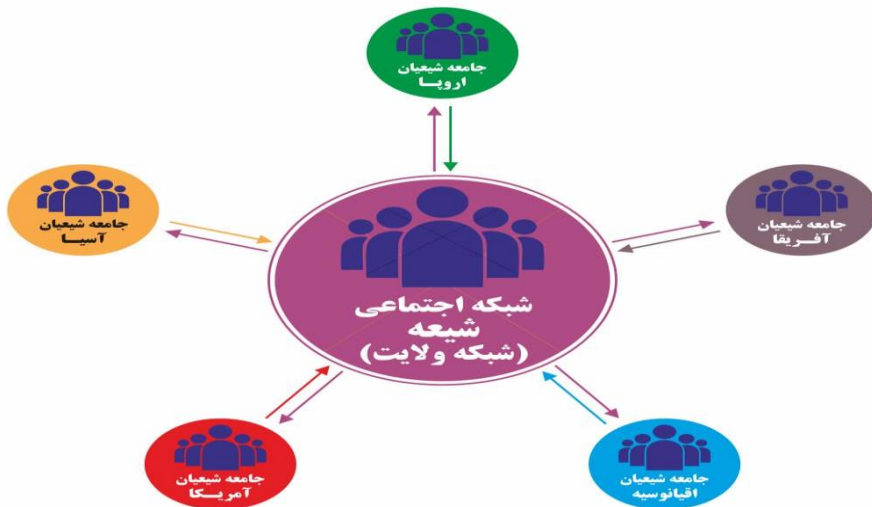
مناسک مذهبی فراوانی در مذهب تشیع وجود دارد؛ اما عمده‌ترین آن‌ها که ظرفیت شبکه‌سازی را دارا هستند عبارتند از:

- نمازهای جمعه و جماعت
- عزاداری محرم
- راهپیمایی اربعین
- ماه مبارک رمضان
- حج و عمره
- زیارات اماکن متبرکه

شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی: حوادث همگراساز (مانند توهین به مقدسات، که ناگهان میلیون‌ها نفر جدا از هم را در جهان همدل و همسو می‌کند).

شکل ۱- ظرفیت‌های شیعیان در جهان (راشد، ۱۴۰۰، ۱۳۷)

شکل ۲- مجمع منطقه‌ای شیعی (مجمع جهانی اهل بیت) (راشد، ۱۴۰۰: ۱۳۸) (<https://fa.wikishia.net>)

۴-۱. چالش‌ها و تهدیدهای جهان تشیع

کشورهای منطقه در انتخاب میدان حضور به اقالیم پیرامونی و حتی اقالیم دورتر می‌اندیشند که دقت و تعامل در عرصه‌ها و داده‌های میدانی، نشانگر وجود تفاوت‌ها و ناهمترازی‌ها در این عرصه‌ها و میادین حضور و نقش‌آفرینی است؛ در راستای دلایل این ناهمترازی‌ها و تفاوت‌ها، دلایل متعددی متصور است؛ اما به نظر می‌رسد دلیل اصلی آن جلوگیری از «الگو شدن نظام جمهوری اسلامی ایران و تأثیرگذاری در اقالیم فرهنگی جهان اسلام و حتی فراتر از آن» از سوی نظام جهانی است؛ بدین منظور ضمن اینکه موانع سختی نظیر اعمال تحریم‌های همه‌جانبه علیه ایران اعمال شد؛ بلکه موانع‌های منطقه‌ای هم در قبال ایران طراحی و راه‌اندازی گردید و دو کشور ترکیه و عربستان به‌عنوان دو ایستگاه مقابل ایران اسلامی تشخیص داده شد؛ لذا انسجام‌بخشی به جریانات شیعی و ایجاد یک شبکه اجتماعی شیعی می‌تواند نتایج مهمی بر جایگاه منطقه‌ای و همچنین امنیت ملی جمهوری اسلامی داشته باشد.

به‌طور کلی، مخالفان همگرایی و شبکه‌ای شدن پیروان اهل بیت^(ع) از راه‌های مختلف برای ایجاد اختلاف استفاده می‌کنند. عواملی در درون جامعه شیعه قرار دارد که برای شبکه‌سازی پیروان اهل بیت^(ع) در جهان مانع می‌تراشد؛ بنابراین موانع موجود بر سر راه شبکه‌سازی شیعیان را می‌توان تحت دو عنوان کلی زیر مورد بررسی قرار داد:

۴-۱-۱. موانع درون شیعی

۴-۱-۱-۱. موانع اندیشه‌ای

اندیشه‌های غالیانه، قاعدانه و ضد وحدت از جمله تفکراتی است که از بامداد تشیع تاکنون، به رنگ‌ها و اشکال مختلف خود را نشان داده و مانع شبکه‌سازی شیعیان در سطوح مختلف شده‌اند (ویکی فقه، جریان شناسی غلو، مقاله آثار به جای مانده از غلو) (صفری

۱-۱-۱-۴. اندیشه‌های غالیانه

غالیان گروه‌هایی هستند که از مرز حق تجاوز کرده و مقاماتی را برای ائمه قائل شدند که از صفات خداست. امام صادق^(ع) به پیروانش دوری از غالیان را سفارش کرده و دستور می‌دهد: «بر جوانان خود از غالیان بترسید مبادا باورهای دینی آن‌ها را فاسد سازند حقا که غالیان بدترین مردمند، کوشش می‌کنند از عظمت خدا بکاهند و برای بندگان خدا ربوبیت ثابت کنند» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۲۵: ۲۶۵). «شیخ صدوق» می‌نویسد: «اعتقاد ما درباره غالیان این است که آنان کافر به خدایند و بدتر از یهود و نصاری و مجوس و قدریه و حروریه‌اند و بدتر از کل اهل بدعت‌ها هستند» (شیخ صدوق، ۱۳۷۱: ۸۶)

علامه مجلسی می‌گوید: «غلو» درباره پیامبر و پیشوایان این است که آن‌ها را خدا بنامیم یا در عبادت و پرستش شریک خدا بینگاریم و یا آفرینش و روزی را از آن‌ها بدانیم و یا معتقد شویم خدا در آن‌ها حلول کرده است و یا بگوییم آنان بدون الهام از جانب خدا از غیب آگاهند و یا امامان را پیامبر بیندیشیم یا تصور کنیم که شناخت و معرفت آنان، ما را از هر نوع عبادت خدا بی‌نیاز می‌سازد و تکالیف را از ما بر می‌دارد (مجلسی، بحارالانوار، ج ۲۵: ۳۴۶).

جریان غلو و اندیشه‌های غالیانه؛ علاوه بر آنکه تشیع و شیعیان را از جمع مسلمانان جهان خارج می‌کند در داخل جامعه شیعی نیز موجب چند دستگی و واگرایی در جامعه شیعی می‌گردند.

۱-۱-۲-۴. اندیشه‌های منفعلانه و قعودگرا

تأکید بر عدم فعالیت شیعه در عرصه‌های مختلف سیاسی همچون «انجمن حجتیه» یا افرادی که تفکراتی مشابه انجمن را دارند، می‌تواند نمونه‌ای از قعودگرایی باشد. نگاه انجمن حجتیه نسبت به انقلاب اسلامی، باعث انتقاد امام خمینی^(ره) گردید.

امام خمینی^(ره) درباره تفکر انجمن فرمودند: «یک دسته دیگر هم که تزشان این است که بگذارید که معصیت زیاد شود تا حضرت صاحب بیاید. حضرت صاحب مگر برای چی می‌آید؟ حضرت صاحب می‌آید معصیت را بردارد. ما معصیت می‌کنیم که او بیاید؟ این اعوجاجات را بردارید...» (صحیفه امام خمینی^(ره)، جلد ۱۷، ۱۳۶۲).

امام راحل^(ره) پنج سال پس از اعلام تعطیلی انجمن، در پیام معروف به «منشور روحانیت» نوشت: «... دیروز حجتیه‌ای‌ها مبارزه را حرام کرده بودند ... امروز انقلابی‌تر از انقلابیون شده‌اند و خود را بانی و وارث ولایت نموده و حسرت ولایت دوران شاه را می‌خورند!» (صحیفه امام خمینی^(ره)، جلد ۲۱، ۲۷۳-۲۹۳).

آنچه به‌عنوان بخشی از عقاید انجمن مورد اعتراض امام^(ره) و فعالان انقلاب اسلامی بود را می‌توان در «اعتقاد به جدایی دین از سیاست»، «مخالفت با انقلاب اسلامی مردم ایران با این اعتقاد که هر نوع قیام و پرچم و حکومت دینی قبل از ظهور امام زمان^(عج) محکوم به شکست است» و «تحلیل ناروا درباره‌ی علایم و نشانه‌های ظهور حضرت حجت مثل حدیث پر شدن دنیا از ظلم و جور» دانست. (علیانسب و نیک، ۱۳۸۹).

۳-۱-۴-۱. مخالفت با وحدت اسلامی

مسئله وحدت اسلامی، در آیات قرآن، روایات، سیره پیشوایان و دستورات بزرگان دین آمده است. امیرالمؤمنین در این باره می‌فرماید: «بدان که هیچ کس بر وحدت و همدلی امت محمد^(ص)، از من حریص‌تر نیست». (نهج البلاغه، نامه ۷۸)؛ با توجه به این دستور مؤکد، تفکراتی در شیعه وجود دارد که «برائت از نواصب و دشمنان اهل بیت^(ع)» را به «همه‌ی اهل سنت» حتی «دوستان اهل بیت^(ع)» سرایت داده و بر طبل تفرقه و اختلاف می‌کوبد. برگزاری مجالس موسوم به «عید الزهراء^(س)» که گاه با تصویربرداری و ترویج فیلم‌های آن همراه است؛ در راستای همین تفکر انجام می‌شود. اندیشه‌ی مخالفت با وحدت اسلامی، از آنجا که موجب اختلاف در درون خانواده شیعی می‌شوند و آن‌ها را به دو دسته «وحدتی‌ها (یا تقریبی‌ها)» و «برائتی‌ها (یا ولایتی‌ها)» تقسیم می‌کند، از موانع اندیشه‌ای شبکه‌سازی شیعیان است (خزائی، ۵۷).

۲-۱-۴-۱. موانع کارگزاری

«جریان موسوم به شیرازی» یکی از گروه‌های شیعی است که دارای امکانات مالی و انسانی قابل توجهی است؛ این جریان گرچه در درون خود شبکه‌سازی خوبی انجام داده

است؛ اما با رفتارها و تنش‌آفرینی‌های بیهوده برخی عناصر خود، موجب واگرایی شیعیان از یکدیگر شده است. جریان وابسته به شیخ «یاسرالحیب» - به‌عنوان یکی از مثال‌های بارز موانع کارگزاری - از روی بی‌بصیرتی تبدیل به پیاده نظام استکبار شده است یا اینکه رسماً مزدور یا حقوق‌گیر آنهاست (سدید فروردین ۱۳۹۷: <https://farhangesadid.ir>).

۳-۱-۴-۱. موانع ساختاری

شیعیان جهان معمولاً در اقلیت هستند و این اقلیت بودن، مشکلات و موانع ساختاری فراوانی را برای آنها ایجاد کرده است. «مظالم سیاسی و حقوقی»، «فقر اقتصادی»، «نداشتن سازمان‌های منسجم»، «سانسور و خودسانسوری مذهبی» و «محرومیت‌های علمی و فرهنگی» از جمله این موانع هستند.

۲-۴-۱. موانع برون شیعی

۱-۴-۲-۱. موانع ساختاری

ساختار استکباری محیط بین‌الملل به نحوی ترسیم شده است که مسلمانان متدین و به‌ویژه شیعیان، با فشارهای فراوانی مواجه باشند؛ در این ساختار هر مسلمانی که بخواهد بر خلاف این نظم ظالمانه اندیشه یا عمل کند، ذیل عنوان «بنیادگرایی اسلامی» (روا، ۱۳۷۸: ۲۳) یا «اسلام سیاسی» رفته و تحت رصد و بایکوت شدید قرار می‌گیرد (دهقان، ۱۳۹۷: ۷۰).

این رصد و بایکوت از طریق سازمان‌ها و ساختارهایی همچون «دولت‌ها»، «پارلمان‌های ملی و محلی»، «سازمان‌های دولتی یا مردم‌نهاد ضد اسلامی»، «پژوهشگاه‌ها و اندیشکده‌ها»، «نهادهای به‌ظاهر حقوق بشری»، «انجمن‌های نژادپرستانه» و امثال آنها اعمال می‌شود و با برون‌داد انواع قوانین، دستورالعمل‌ها یا گزاره‌های اسلام‌هراسانه و شیعه‌هراسانه، زمینه را برای انواع فشارها به شیعیان آماده می‌سازد؛ این فشارها نیز به نوبه خود مانع از شبکه‌سازی مورد نظر می‌گردد (همان، ۱۳۹۷: ۷۰).

۲-۲-۴. موانع کارگزاری

موانع ساختاری پیش گفته، کارگزارانی نیز دارد. «دولتمردان ضد اسلام»، «نمایندگان ضد اسلام پارلمان‌ها»، «کشیشان یا خاخام‌های ضد وحدت ادیان» و «رسانه‌های متأثر از صهیونیسم بین‌الملل» از جمله مهمترین موانع کارگزاری هستند که به شکل مستقیم یا غیرمستقیم مانع از انسجام مسلمانان - و به تبع آن، شبکه‌سازی شیعیان - می‌شوند. نمودار ذیل، به صورت جامع، مهم‌ترین تهدیدات و چالش‌های جهان تشیع را به صورت حلقه‌وار نشان می‌دهد که نتیجتاً به تضعیف امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران منجر می‌شود:

نمودار ۲ - شبکه معارض و ضد شیعه (راشد، ۱۴۰۰: ۱۳۵-۱۳۷)

۲. روش‌شناسی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق در هر پژوهش مرتبط با حوزه‌های تعینی و عینیت‌گرا، در واقع گذرگاه و ابزاری است میان جزیره انتزاعیات تحقیق با داده‌های برآمده از جهان واقع که در فرایندی هم‌افزا، تکامل بخش و دوسویه به توجیه و هدایت تحولات جهان تعین پرداخته و گاه خود با آن محک می‌خورد. ساختار تئوریک بحث در واقع ضمن سامان‌بخشی به فهم خواننده از حوادث و رویدادهای به ظاهر غیرمرتبط به رازگشایی از ابهامات رفتاری و معنابخشی به کنشگران می‌پردازد؛ لذا تحقیق حاضر به لحاظ پیچیدگی خاصی که در خوانش وضعیت شیعیان وجود دارد بر اساس داده‌های ترکیبی (کمی-کیفی) به دست آمده به روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی، در صدد ارائه الگوی راهبردی مناسب برای ایجاد شبکه گسترده در چهار خرده نظام فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مربوط به شیعیان است.

۳. تجزیه و تحلیل مؤلفه‌ها و زمینه‌های توانمندسازی الگوی شبکه‌سازی شیعیان

از مهم‌ترین فراورده‌های شبکه‌سازی شیعیان در جهان، ارتباطات آسان و کم‌هزینه، شناسایی ظرفیت‌های مهم، حل مشکلات ناظر به شیعیان در چرخه شبکه‌سازی، ایجاد شبکه مالی در راستای رفع نیازهای شیعیان، نشر معارف اهل بیت (ع) و در نهایت این شبکه که توسط ام‌القرای جهان تشیع (ایران) پدید آمده و مدیریت می‌شود به‌عنوان نیروی خط مقدم و سمپاد جمهوری اسلامی ایران بوده و در تأمین و گسترش مرزهای امنیتی، گسترش گفتمان انقلاب و نفوذ معرفتی جمهوری اسلامی ایران در بین سایر مذاهب و ادیان می‌باشد.

از مهم‌ترین وظایف این شبکه موارد ذیل ذکر می‌شود:

۱-۳. نهاد خانواده

در این راستا یکسری روش‌های اقدام و عمل برای توانمندسازی جامعه شیعی قابل

پیش‌بینی است:

- ایجاد و فعال‌سازی «مؤسسات ازدواج آسان» که بر اساس اصول و ارکان مکتب اهل بیت، آیین ازدواج برگزار کنند؛
 - تأسیس «اتحادیه زنان پیرو اهل بیت (ع)»، که باید همواره از ارکان و هویت زنان و دختران شیعی مراقبت و حفاظت بعمل آورد؛
 - تأسیس «مهدکودک‌ها و مدارس پیش دبستانی» که باید وظیفه آموزش اولیه اصول و ارکان مکتب اهل بیت و هویت دینی - مذهبی به کودکان جامعه شیعی را برعهده بگیرد؛
 - بنیان‌گذاری «اتحادیه نوجوانان و جوانان پیرو اهل بیت (ع)»، که هدف اصلی آن آموزش و انتقال اصول راستین مکتب تشیع و مراقب از به انحراف کشیده شدن قشر نوجوان و جوان جامعه شیعی است.
 - تأسیس «انجمن‌های خیریه خانواده»، که باید مایحتاج و لوازم‌التحریر آموزشی و تربیتی خانواده‌های جامعه شیعی را تهیه و تحویل دهد.
- در واقع، فعالان اجتماعی این‌گونه اتحادیه‌ها، خود شبکه‌های بالقوه یا بالفعلی دارند که باید آن‌ها را به شکل هدفمند در خدمت شبکه‌سازی اصلی شیعیان قرار داد (فرهمنند، ۱۳۹۲).

۲-۳. نهاد اقتصاد

از روش‌های اقدام و عمل برای توانمندسازی نهاد اقتصادی می‌توان به موارد ذیل اشاره

نمود:

- ایجاد و فعال‌سازی اتحادیه‌های تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران شیعه؛
- تشکیل اتحادیه‌های تجاری و متمولین شیعه؛
- تأسیس صندوق‌های قرض‌الحسنه شیعی؛
- تأسیس مؤسسات امداد و اغاثه؛
- ایجاد بنگاه‌ها و شرکت‌های اقتصادی زودبازده؛
- راه‌اندازی فروشگاه‌های زنجیره‌ای - رفاهی؛

- تشکیل آژانس‌های همکاری و توسعه‌ای (کمسیون اقتصادی ششمین اجلاس مجمع جهانی اهلبیت^(ع) ۱۳۹۴: ۸۲-۸۸).

۳-۳. نهاد توسعه منابع انسانی

به منظور جبران ضعف جامعه شیعی، باید یکسری ارگان‌ها و بنیادها وظیفه ارتقاء شاخص‌های توسعه انسانی جامعه شیعی را برعهده بگیرند؛ اساساً پژوهشگران، نویسندگان، استادان دانشگاه، پزشکان، مخترعان و دیگر افرادی که به عنوان «نخبه علمی» طبقه‌بندی می‌شوند، همانند نخبگان سیاسی و اقتصادی، در جوامع خود تأثیرگذار هستند؛ بنابراین لازم است در قالب نهاد توسعه منابع انسانی از این ظرفیت‌ها نیز در شبکه‌سازی شیعیان جهان استفاده شود.

شایان ذکر است در هر کشوری افراد سرشناسی (چهره) هستند که در حوزه‌ها و زمینه‌های مختلف اعم از سیاست، هنر، ورزش، ادبیات، مذهب، علم، سخنوری، امور نظامی، رسانه از استعداد و توانایی خارق‌العاده‌ای برخوردارند و قدرت تأثیرگذاری‌های فراوانی بر جوامع خود دارند؛ لذا در قالب نهاد توسعه منابع انسانی می‌توان از این ظرفیت‌ها برای توانمندسازی و ارتقاء شاخص‌های توسعه جامعه شیعی بهره‌برداری کرد. از روش‌های اقدام و عمل برای توانمندسازی هم می‌توان به ارتقای سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار در جهت افزایش سهم منابع انسانی در ترکیب عوامل مؤثر در تولید ثروت ملی، تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا اشاره نمود (شریعتمداری، ۱۳۸۳: ۱۲۲) (الوانی و احمدی ۱۳۸۱: ۱۰ و ۱۱) (مبارک-آبادی، ۱۳۸۵: ۱۸۳).

۳-۴. نهاد تعلیم و تربیت

در دوره کنونی که «نسل زد/Z» بیشترین جمعیت جهان را به خود اختصاص داده‌اند، توجه به کارکرد این نسل در شبکه‌سازی از اهمیت والایی برخوردار است؛ یکی از

تفاوت‌های اساسی نسل Z زندگی دیجیتال آن‌هاست؛ چون زومرها بیش از هر نسل دیگری از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند و شبکه‌های اجتماعی منبع خبری اصلی حدود ۶۰ درصد این نسل است (رنا، ۲۰۱۹: ۱۱ و ویلیامز، ۲۰۱۵: ۹-۱۸).

با استناد به مطلب فوق می‌توان چنین تحلیل کرد که تعلیم و تربیت صحیح جامعه شیعی زومری از چندین نظر از اهمیت مضاعفی برخوردار است؛ اولاً چون این نسل پرجمعیت‌ترین بخش جامعه جهانی را تشکیل می‌دهند؛ لذا پرجمعیت‌ترین بخش جامعه شیعی جهان را هم شامل می‌شود؛ لذا اگر خوب تربیت و تعلیم دیده شوند وقتی به جامعه دانشگاهی و بعد از آن بوروکراسی اداری وارد می‌شوند، در حقیقت امر مهم «انتقال فرهنگ راستین شیعی» تحقق خواهد یافت. از روش‌های اقدام و عمل برای توانمندسازی جامعه شیعی در قالب نهاد تعلیم و تربیت، می‌توان به توانمندسازی در بخش حوزوی و دانشگاهی، توانمندسازی در بخش آموزش عمومی، ایجاد اتحادیه‌های مساجد شیعی، حسینیه‌ها و هیأت، فعال‌سازی مراکز آموزش اعتقادی و ارزش‌های اخلاقی بر مبنای تعالیم اهل بیت^(ع)، ایجاد و فعال‌سازی اتحادیه‌های نویسندگان و هنرمندان شیعه اشاره کرد؛ به تعبیر دیگر، کثرت گرا بودن نسل زومر فضای آزاد نسبی برای فعالیت‌ها و تحرکات گروه‌های مختلف به‌ویژه اقلیت‌ها فراهم خواهد کرد که این یک فرصت تاریخی محسوب می‌شود تا جامعه شیعی در قالب نهاد تعلیم و تربیت، امر مهم آموزش و تربیت را در پایگاه‌هایی نظیر دانشگاه‌ها، اتحادیه‌های مساجد شیعی، حسینیه‌ها و هیأت، مراکز و مؤسسات آموزشی و ... به انجام رسانند. (بهشتی احمد، ۱۳۷۷: ۱۸۴- قرایی مقدم امان الله، ۱۳۷۵: ۲۱۲- بهشتی احمد، همان، ۱۳۷۷: ۱۸۴)

۳-۵. نهاد سیاست و حکومت

احزاب، پارلمان‌ها، سیستم‌های قضایی، جامعه مدنی و رسانه‌ها از جمله مکانیسم‌هایی هستند که نهاد سیاست و حکومت می‌تواند از طریق آن‌ها وظیفه مهم تأمین امنیت جامعه شیعه را تحقق بخشد. درصد و میزان بهره‌برداری بهینه از چنین مکانیسم‌هایی به‌ویژه در

کشورهایی که به لحاظ فرایند دموکراسی سازی رشد و توسعه یافته اند، بیشتر است؛ به عنوان مثال در کشورهایی که احزاب نهادینه شده و از قدرت تأثیرگذاری بیشتری برخوردار هستند؛ بهره برداری از احزابی که گرایش های دموکراتیک و مستقلى دارند و اساساً در نظام-نامه های آنها موضوعات و محورهای خاصی نظیر حمایت از اقلیت های مذهبی قید شده است، یک فرصت محسوب می شود؛ اساساً نیروهای جامعه مدنی همچون پاسخی به نیاز مردم برای دنبال کردن منافع جمعی خود در جامعه، ظهور می یابند؛ آنها در اوضاع و احوال زندگی مردم، در همکاری هایشان با یکدیگر و در چالش هایی که از سر می گذرانند ظهور می کنند... این گروه ها در گستره ای از باشگاه های خصوصی تا انجمن های حرفه ای و تجاری و تا اتحادیه های صنفی و به منظور سازماندهی جمعی مردم در چارچوب منافع عمومی پا می گیرند (قاضی مرادی، ۱۳۹۷: ۳۱۰-۳۱۱).

با ذکر مطلب فوق چنین تحلیل می شود که: شخصیت های سیاسی و دولتمردان شیعی» و «اتحادیه اندیشمندان و علمای دینی» از دیگر ظرفیت هایی هستند که امکان استفاده از آنها وجود دارد؛ چون ایشان یا در ساختار قدرت کشورهای خود قرار دارند یا صاحب نفوذ هستند و دیگر اینکه آنها سکان دار هدایت مردم می باشند که علاوه بر ظرفیت مهمی که مستقیماً در شبکه سازی شیعیان دارند، می توانند در تسهیل روابط این شبکه ها و نیز رفع موانع و خطرهای احتمالی - اعم از سیاسی، امنیتی، اقتصادی و ... نقش مهمی ایفاء کنند؛ بنابراین در زمینه شبکه سازی شیعیان نیز از ظرفیت علمای شیعه و شخصیت های سیاسی به عنوان مهم ترین محرک حفظ امنیت جامعه شیعی می توان بهره برد.

مع هذا، از روش های اقدام و عمل برای توانمندسازی نهاد سیاست و حکومت می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- تقویت و توانمندسازی سیاسی احزاب و جریانات شیعی؛
- تشکیل اتحادیه ها، انجمن ها و گروه های سیاسی؛
- ایجاد و فعال سازی اتحادیه حقوق دانان پیرو اهل بیت (ع)؛
- تأسیس سازمان های مردم نهاد و اتحادیه های فعال در زمینه جامعه مدنی؛

- ایجاد و هماهنگ‌سازی اتحادیهٔ اصحاب رسانه پیرو اهل بیت (ع). (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای مجمع عمومی مجمع جهانی اهل بیت (ع) مورخ: (۱۳۸۶/۵/۲۸) - (۱۳۶۹/۷/۲۹) - (۱۳۷۰/۷/۴) - (۱۳۷۶/۱۱/۱۴) - (۱۳۹۰/۶/۲۳).

۳-۶. هویت اسلامی - ایرانی

کشورهایی که در حوزهٔ تمدنی ایران اسلامی قرار دارند و به لحاظ زبانی، مذهبی، فرهنگی اشتراکات زیادی با ایران دارند توجه به موضوع هویت ایران-اسلامی که بعد از انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان هویت اصیل به جامعه معرفی شده است می‌تواند زمینه‌های تقویت جامعهٔ شیعی را فراهم آورد.

وقوع انقلاب اسلامی در ایران باعث بیداری برخی از جامعهٔ مسلمان جهان شد؛ امروز هم علی‌رغم همهٔ تبلیغات منفی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران، برخی سیاست‌های نظام حاکم باعث بیداری جامعه اسلامی و به‌ویژه جامعهٔ شیعی شده است؛ لذا نهادها و ارگان‌هایی مانند: سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، مجمع جهانی تقریب مذاهب، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، سازمان تبلیغات اسلامی، بنیاد سعدی، سازمان میراث فرهنگی و اماکن تاریخی، ادارهٔ مربوط به حوزهٔ تمدن نوین اسلامی ایرانی، مرکز الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی و ساختارهای مانند سازمان کنفرانس اسلامی در این زمینه می‌توانند مؤثر باشند. از روش‌های اقدام و عمل برای توانمندسازی نهاد هویت اسلامی - ایرانی هم می‌توان به موارد ذیل توجه داشت:

- تأکید بر مؤلفه‌های نرم‌افزاری: شامل خدامحوری، علم، امت‌سازی، قانون، امنیت، حق‌مداری، عدالت، اخلاق؛
- سخت‌افزاری: جمعیت، نظام‌سازی، فن‌آوری، اقتصاد [تمدن ایرانی - اسلامی]؛
- استفادهٔ مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از میراث تاریخی؛

- تعامل و همکاری با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه حوزه تمدن ایرانی-اسلامی: دور عناصر نوین تمدن اسلامی-ایرانی شامل: عقل‌گرایی، عدالت‌گرایی، علم‌گرایی، جامع‌گرایی، جهان‌گرایی، آسان‌گرایی، اخلاق‌گرایی
- احیای تمدن ایرانی اسلامی با ساحت‌ها و ابعاد امروزی آن (نوروزی رسول و معصومی سیدابراهیم، ۱۳۹۷: ۱۱۲-۱۱۸).

۴. نتیجه‌گیری

شیعیان که در کشورهای مختلف و عمدتاً به شکل اقلیت زندگی می‌کنند؛ آنچه که این جمعیت عظیم را علی‌رغم اختلافات نژادی، قومی و زبانی به یکدیگر پیوند می‌دهد، اشتراکات مذهبی است؛ در واقع عنصر اصلی هویت‌یابی این جمعیت؛ بر اساس اعتقاد به اهل بیت^(ع) و به تبع آن رویکرد فقهی خاص مبتنی بر پیروی از مرجعیت دینی است که آنان را از سایر جامعه اسلامی متمایز می‌سازد. فارغ از این امتیاز هویتی - ماهیتی، جهان‌تشیع دارای ظرفیت‌های متعددی است که در سه قالب: ظرفیت‌های فردی، ظرفیت‌های سازمانی و ظرفیت‌های اجتماعی تقسیم‌بندی می‌شود که به نظر نویسنده مقاله ظرفیت هر-کدام در عین اهمیت ذاتی مستقلانه، متأثر از قدرت و توانایی ظرفیت‌های دیگر است؛ به تعبیر دیگر هیچ‌کدام از ظرفیت‌های سه‌گانه به‌صورت مستقل، توانایی و پتانسیل تأمین و تقویت منافع جهان‌تشیع و امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران را ندارد؛ امر مهمی که به نظر می‌رسد طی سالهای اخیر مورد غفلت واقع شده و مسئولین امر توجه کمی به این ارتباط سه‌گانه داشتند.

با همه این اوصاف؛ جهان‌تشیع هنوز با تهدیدات و چالش‌های متعددی روبرو است که همچنان جامعه شیعیان و امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران را تهدید می‌کند؛ اگرچه در طول تاریخ موانع درونی به‌ویژه عقاید غالبانه و انحرافی [به‌ویژه در نزد جامعه علوی-نصیری] و سکولاریسم جهان‌تشیع را همواره مورد تهدید قرار داده است؛ اما به نظر می‌رسد تهدید اصلی از سوی موانع برون‌شیعی است که شامل موانع کارگزاری و ساختاری

می‌باشد؛ به‌ویژه مانع ساختاری بیرونی که اساساً با قالب‌بندی و زدن انگ‌های دروغین و برساخته، نظیر «بنیادگرایی اسلامی» یا «اسلام سیاسی»، ماهیت راستین دین مبین اسلام به ویژه مکتب اهل بیت^(ع) را از طریق سازمان‌ها و ساختارهایی همچون «دولت‌ها»، «پارلمان‌های ملی و محلی»، «سازمان‌های دولتی یا مردم‌نهاد ضد اسلامی»، «پژوهشگاه‌ها و اندیشکده‌ها»، «نهادهای به‌ظاهر حقوق بشری»، «انجمن‌های نژادپرستانه» و امثال آن‌ها تحت رصد و بایکوت شدید قرار می‌دهد و با صدور انواع قوانین، دستورالعمل‌ها یا گزاره‌های اسلام‌هراسانه و شیعه‌هراسانه، زمینه را برای انواع فشارها به شیعیان آماده می‌سازد.

بر مبنای راهکارها و اقدامات ارایه شده، امکان رفع و یا حداقل خنثی‌سازی حداقلی چالش‌ها و تهدیدهای جهان تشیع وجود دارد؛ به این‌صورت که جهان تشیع دارای مکانیسم‌ها و سازوکارهای مهمی است که در صورت بهره‌برداری از زمینه‌های توانمندی آن‌ها، اولاً بنیان‌های هویتی جامعه شیعیان شامل مکتب اهل بیت^(ع)، مکتب عاشورا و اربعین، آزادی قدس، استعمارزدایی و آزادگی، حفظ و گسترش پیداد می‌کند؛ ثانیاً «لایه‌های امنیتی» جهان تشیع و به‌ویژه نظام جمهوری اسلامی ایران که ام‌اقرای جهان تشیع محسوب می‌شود، بیش از پیش تقویت و مستحکم‌تر می‌گردد؛ این امر بر پایه پنج نهاد اصلی شامل: نهاد سیاست و حکومت، نهاد خانواده، نهاد اقتصاد، نهاد تعلیم و تربیت، نهاد بهداشت؛ سازوکار فرعی نظیر: توسعه منابع انسانی، تقویت هویت ایرانی-اسلامی، برقراری تعادل‌های منطقه‌ای، تأمین ملاحظات امنیتی و نظامی: تقویت جایگاه شایسته منطقه‌ای میسر و محقق خواهد شد.

پیشنهاد

در نهایت پیشنهاد می‌شود پژوهش‌هایی مستقل درباره راهکارهایی که در این نوشتار مطرح شده، به‌صورت طرح و سند راهبردی تدوین و وارد مجامع علمی و حاکمیتی گردد تا تصمیم‌سازی‌های مناسب درباره نحوه مواجهه با مسائل و موضوعات پیش روی جوامع شیعی انجام داد.

برخی از پیشنهادهای کاربردی جهت تقویت جامعه شبکه‌ای جهان تشیع بدین ترتیب می‌باشد:

- ۱) توانمندسازی جوانان در بخش حوزوی در کشورها؛
- ۲) توانمندسازی جوانان حوزوی در بخش دانشگاهی؛
- ۳) تشکیل اتحادیه‌ای از مساجد شیعی؛
- ۴) تشکیل اتحادیه حسینه‌ها و هیئات؛
- ۵) تشکیل مراکز آموزش نظام اعتقادی و ارزش‌های اخلاقی شیعه؛
- ۶) توانمندسازی شیعیان از طریق اتحادیه تولیدکنندگان، تجار و متمولین شیعه؛
- ۷) تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه شیعی کمک‌رسانی از طریق گروه‌های امداد و اغاثه؛
- ۸) تشکیل اتحاد بین‌المللی پزشکان شیعه؛
- ۹) تشکیل اتحادیل بین‌المللی اندیشمندان و علمای اخلاق شیعی؛
- ۱۰) تشکیل اتحادیه بین‌المللی ورزشکاران شیعه؛
- ۱۱) تشکیل اتحادیه‌های زنان پیرو اهل بیت (ع)؛
- ۱۲) اتحادیه جوانان پیرو اهل بیت (ع)؛
- ۱۳) تشکیل اتحادیه حقوق‌دانان پیرو اهل بیت (ع)؛
- ۱۴) تشکیل اتحادیه اصحاب رسانه پیرو اهل بیت (ع).

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- احمدی، حسن؛ تقی، ابراهیم (۱۳۹۲)، تأثیر هویت‌یابی سیاسی شیعیان بر امنیت ملی، فصلنامه سیاست، ۳(۴۳).
- امام خمینی (ره) (۱۳۷۶)، شرح جنود عقل و جهل، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۳(۱۲)
- جمعی از نویسندگان (۱۳۹۲)، شبکه‌های اجتماعی مجازی، فرصت‌ها و تهدیدات و آرایه‌الگوی مناسب، مطالعه گروهی، دانشگاه عالی دفاع ملی
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۹۲)، بنیان‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: ابرار معاصر.
- علیانسنب، سیدضیال‌الدین؛ علوی نیک، سلمان (۱۳۸۷)، جریان‌شناسی انجمن حجتیه، قم: زلال کوثر
- قاضی‌مرادی، حسن (۱۳۹۷)، گذارها به دموکراسی، تهران: نشر اختران.
- تقی‌زاده داوری، محمود (۱۳۹۰)، گزارش از آمار جمعیتی شیعیان کشورهای جهان، قم: انتشارات شیعه‌شناسی.
- عنایت، حمید (۱۳۸۴)، بنیاد فلسفه سیاسی در غرب، تهران.
- نوریان عبدالحسین (۱۳۹۳)، نقش نخبگان سیاسی در رشد و توسعه متوازن جوامع معاصر آسیایی، ۵(۲).
- ابراهیمی، قربانعلی؛ بابازاده بانی، علی؛ رازقی مله، هادی (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر رسانه‌های جمعی بر شبکه‌های اجتماعی، فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی ۶(۲).
- خزائلی، حسنعلی (۱۳۸۶)، این چنین بود استاد یگانه، فقیه فرزانه، آیت الله تبریزی، قم: ابتکار دانش.
- خوش‌فر، غلامرضا (۱۳۸۷)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی، مطالعه موردی استان گلستان، پایان‌نامه دکتری، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- دهقان، سعید؛ کشتکارهرانکی، مهران (۱۳۹۷)، الگوی مفهومی نوآوری اجتماعی برای تحقق استحکام ساخت درونی قدرت، فصلنامه راهبرد و مجلس، ۹۴(۲۵)
- صفری فروشانی، نعمت‌الله (۱۳۸۸)، غالیان، کاوشی در جریان‌ها و برایندها. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی

- راشد، عبدالرضا (۱۴۰۰)، الگوی راهبردی ایجاد شبکه اجتماعی جهانی شیعه بر اساس امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، رساله دکتری، دانشگاه دفاع ملی.
- مجمع جهانی اهل بیت ع، کمیسیون اقتصادی، گزارش ششمین اجلاس مجمع عمومی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۳۹۴.
- مبارک‌آبادی، هوشنگ (۱۳۸۵). نقش دانشگاه آزاد اسلامی در توسعه منابع انسانی، مجموعه مقالات عملکرد همایش ۲۵ ساله دانشگاه آزاد اسلامی، همدان: انتشارات هگمتانه
- الوانی، سیدمهدی، احمدی، پرویز (۱۳۸۱)، طراحی الگوی جامع مدیریت و عوامل مؤثر بر بهره‌وری نیروی انسانی، فصلنامه مدرس دانشگاه تربیت مدرس، ۱.
- شریعتمداری، مهدی (۱۳۸۳)، نظریه و الگوهای بازآموزی منابع انسانی در سازمان، تهران: انتشارات یکان
- فومنی، محمدرسول (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: شیفته
- قرایی‌مقدم، امان‌الله (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: کتابخانه فروردین
- بهشتی، احمد (۱۳۷۷)، تربیت کودک در جهان امروز، تهران: دفتر تبلیغات اسلامی
- نوروزی، رسول، معصومی، سیدابراهیم (۱۳۹۷)، دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران در عرصه بین الملل (به مناسبت چهل سالگی انقلاب)، تهران: مجمع جهانی اهل بیت (ع)
- صدوق، ابن بابویه، محمد بن علی، ترجمه حسنی (۱۳۷۱)، إعتقادات الإمامیه، تهران: اسلامیه
- شیخ مفید (۱۴۱۳ق)، اوائل المقالات، قم: کنگره شیخ مفید
- شهرستانی (۱۳۷۵)، الملل و النحل، قم: نشر شریف رضی
- نادى، محمدعلی (۱۳۹۲)، بررسی و ارایه راهکارهای افزایش مشارکت کارکنان در توسعه همه جانبه فصلنامه مدیریت صنعتی دانشگاه آزاد اسلامی سنندج ۲۳(۸)

ب. بیانات

- بیانات در دیدار اعضای شورای عالی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۳۷۰.
- بیانات در دیدار جمعی از طلاب و فضلاء غیرایرانی حوزه علمیه قم (جامعه‌المصطفی (ص) العالمیه)، ۱۳۸۹.
- بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در پنجمین اجلاس مجمع عمومی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۳۹۰.
- بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در چهارمین اجلاس مجمع عمومی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۳۸۶.
- بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در دومین اجلاس مجمع عمومی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۳۷۶.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای مجمع عمومی مجمع جهانی اهل بیت ع ۱۳۷۰

- بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان کنفرانس جهانی اهل بیت (ع) ۱۳۶۹ (در تدوین این مقاله عین جملات مقام معظم رهبری در متن ذکر نشده است؛ بلکه گزیده‌ای از بیانات ایشان در دیدارهای مختلف با اعضای مجمع عمومی مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام) اتخاذ و استفاده شده است).

ج. منابع خارجی

- الیاس، فراس (۲۰۱۹)، صعود الجغرافیا الشیعیة ... التحول من الجیوبولیتیک الایرانی الی الجیوبولیتیک الشیعی. نون بوست
- النفیس، راسم (۲۰۱۹)، الجغرافیا السیاسیة للشیعة وأزمة المنطقه!! مصر
- Hallman, Harry (2008). Social Network Marketing, Octane Press
- Luomi, Mari " Sectarian Identities or Geopolitics? The Regional Shia-Sunni Divide in the Middle East,2008(FIIA).
- Wellman/ b/ 1988 structural analysis : from methodand metaphor to theory and substance in structural analysis a network approach Cambridge university.
- Wellman/ b/ 1988 structural analysis : from methodand metaphor to theory and substance in structural analysis a network approach Cambridge university.
- Benkler, Yochai .2006. Wealth of Networks. Yale University Press
- Coleman, Gabriella (2012). Coding Freedom: The Ethics and Aesthetics of Hacking. Princeton University Press.
- Williams «Alex». «Move Over, Millennials, Here Comes Generation Z» The New York Times/ 2015.
- Adelantado-Renau, Mireia; Moliner-Urdiales, Diego; Cavero-Redondo, Iván; Beltran-Valls, Maria Reyes; Martínez-Vizcaíno, Vicente; Álvarez-Bueno, Celia 2019

د. سایت‌ها

- پایگاه اطلاع رسانی حدیث شیعه (بحارالانوار علامه مجلسی) www.hadith.Net
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خمینی (ره) www.imam-khomeini.ir
- سایت ویکی‌فقه، <http://wikifeqh.ir>
- سایت شفقنا <https://fa.shafaqna.com> ۱۳۹۵
- سایت سدید، واکاوی ارتباط یاسر حبیب با جریان شیرازی و بیگانگان، ۱۳۹۷؛
- www.farhangesadid.ir

ه. مصاحبه

- معصومی، سید ابراهیم، مسئول کانون‌های فرهنگی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۴۰۰.